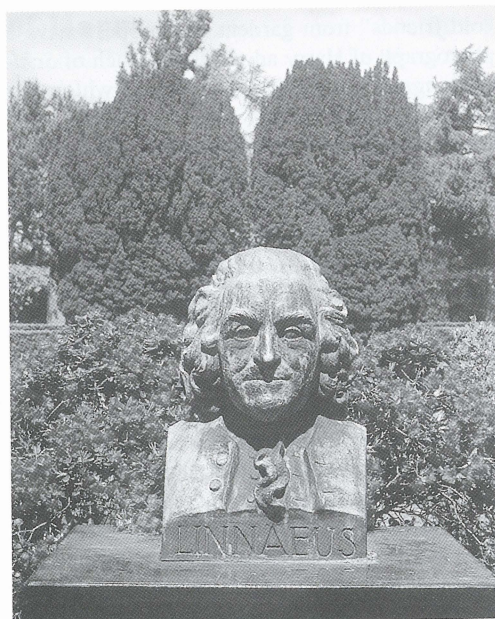

Naamgeving van planten

overzicht en stand van zaken

Ir M.H.A. Hoffman

De wetenschap van naamgeving van planten is steeds in beweging.

In dit artikel een overzicht met de laatste ontwikkelingen op het gebied van taxonomie.

Aan bod komen: internationale regels en recente ontwikkelingen en de oorzaken van naamsveranderingen. Bij de naamgeving van cultuurplanten vormt de cultivarnaam de basale eenheid. Een belangrijk facet bij de naamgeving vormt de bescherming van planten en namen.

Internationale regels

Internationale richtlijnen voor correcte naamgeving van planten worden gegeven in twee zogenaamde codes. De botanische code ('International Code of Botanical Nomenclature') regelt de naamgeving van wilde planten en de cultuurplantencode ('International Code of Nomenclature for Cultivated Plants') regelt aanvullend de naamgeving van cultuurplanten. Het doel van beide codes is om wereldwijd zoveel mogelijk uniformiteit en stabiliteit te krijgen in de naamgeving van planten. De twee codes geven algemene regels waaraan een plantennaam moet voldoen wil deze correct zijn. Over de indeling en naamgeving van specifieke gewassen wordt geen uitspraak gedaan, dit wordt bepaald door individuele studies en inzichten van taxonomen. Beide codes worden in principe eens in de vijf tot tien jaar aangepast. De laatste editie van de cultuurplantencode is van 1995 en van de botanische code van 1994.

Plantennamen en taxonomie

De plantentaxonomie is de wetenschap die zich bezig houdt met de naamgeving, indeling en beschrijving van planten. De basis voor de huidige botanische naamgeving is gelegd door de

Zweedse botanicus Linnaeus, die in 1753 zijn boek *Species Plantarum* publiceerde. Een belangrijke taak van de taxonomie is het indelen van het plantenrijk. Uit een enorme hoeveelheid van verschillende planten die meer of minder op elkaar lijken, worden taxonomische groepen van verschillende rangen gemaakt. In praktijk zijn de belangrijkste groepen in afnemende rangorde: familie, geslacht en soort. Soms worden binnen een soort lagere rangen in de vorm van ondersoorten (subsp.) en variëteit (var.) onderscheiden. Deze indeling van het plantenrijk is gemaakt op grond van verwantschap (erfelijke eigenschappen), met als achtergrond de biologische evolutie.

Een tweede belangrijke taak van de taxonomie is het benamen van de verschillende planten. Een plantennaam begint met de geslachtsnaam, gevolgd door de soortaanduiding en eventueel een aanduiding voor een lagere rang (subsp. of var.). Met een plantennaam wordt een plant met een bepaalde identiteit, met bepaalde eigenschappen aangeduid. Bovendien zegt een plantennaam iets over de verwantschap van de betreffende plant met anderen. *Clematis montana* en *Clematis tibetica* zijn nauw verwant, getuige de identieke geslachtsnaam. *Clematis tibetana* subsp. *tangutica* en *Clematis tibetana* subsp. *tibetana* zijn

nog meer verwant, getuige dezelfde geslachtsnaam én soortaanduiding. Afgesproken is dat de botanische namen van planten moeten zijn ontleend aan het Latijn of aan het (oud) Grieks of als Latijnse naam behandeld moet worden. De reden hiervoor is dat deze talen "dood" zijn en dus niet meer veranderen. Hierdoor verandert ook de spelling van de plantennamen in principe niet.

Taxonomie van cultuurplanten

Voor cultuurplanten zijn de specifieke rangen de cultivar en de cultivargroep (zie tabel 1). Een cultivar is geselecteerd vanwege bepaalde gewenste eigenschappen. Cultivars worden binnen het geslacht vaak gerangschikt onder soorten of soorthybriden. Hiermee worden de onderlinge verwantschappen tussen cultivars aangegeven. Dit kan op grond van kenmerken zijn die voor een gebruiker niet zinvol zijn (bv. aantal meeldraden of beharing van de kelk). Vooral in geslachten waarin veel is gekruist tussen de soorten onderling, geeft indeling van de cultivars in soorten en/of soorthybriden veel problemen. Met name hiervoor is een ander hulpmiddel om cultivars in te delen, namelijk de cultivargroep. Deze worden bepaald op grond van door de gebruiker belangrijk geachte criteria en geven in principe geen onderlinge verwantschappen aan. Hierbij kunnen bijvoorbeeld alle dubbelbloemige cultivars of alle bontbladige cultivars van een gewas in een cultivargroep worden ingedeeld. Een aantal geslachten waarbij dit nieuwe concept al toegepast wordt is: *Rosa*, *Rhododendron*, *Philadelphus*, *Iris*, *Aster*, *Phlox*, *Astilbe* en *Clematis* (zie ook tabel 1).

Enkele voorbeelden van regels uit de botanische code:

- Wetenschappelijke namen van alle taxonomische groepen moeten zijn ontleend aan het Grieks of Latijn, of ze moeten als Latijn behandeld worden (dit geldt niet voor cultivars en cultivargroepen)
- Van elke soort moet type-exemplaar vermeld en aangewezen worden. Dit is gewoonlijk een gedroogde plant of tak, die ergens ter wereld in een herbarium bewaard wordt. De soortnaam is gekoppeld aan dit type-exemplaar. Indien de soort bijvoorbeeld wordt gesplitst in twee soorten, dan blijft de nieuwe soort waartoe het type-exemplaar behoort de oorspronkelijke soortnaam behouden.
- Een soortnaam moet bestaan uit twee delen: de geslachtsnaam en de soortaanduiding.

- Elke plant heeft één correcte naam; indien twee of meer namen van een plant bestaan, is de oudste goed gepubliceerde naam de correcte naam.

Enkele voorbeelden van regels uit de cultuurplantencode:

- Vanaf 1959 moeten aanduidingen van cultivars en cultivargroepen in een moderne taal gegeven worden.
- Een cultivaraanduiding moet tussen enkelvoudige aanhalingstekens worden geplaatst en begint met een hoofdletter.
- Indien blijkt dat een cultivarnaam van een gewas, dat alom in gebruik is, niet de juiste naam is, dan kan deze naam geconserveerd worden in het belang van stabiliteit.
- Bij transcriptie uit het Japans worden de richtlijnen van Hepburn gevolgt. Dit betekent onder andere dat het partikel "no" tussen twee koppelstreepjes moet staan (bv. *Acer palmatum* 'Koto-no-ito'). Er wordt momenteel gediscussieerd over aanpassingen van het Hepburn-systeem; in een later nummer van *Dendroflora* komen we hierop terug.

Rangen en wetenschappelijke naamgeving van wilde planten en cultuurplanten:

Rang	voorbeeld
wilde planten	
Familie:	<i>Ranunculaceae</i>
Geslacht:	<i>Philadelphus</i>
Soort:	<i>Lavandula angustifolia</i>
Ondersoort:	<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>arcticus</i>
Variëteit:	<i>Clematis montana</i> var. <i>rubens</i>

cultuurplanten

Cultivargroep:	<i>Rhododendron</i> Wardii Group
Cultivar:	¹ <i>Clematis</i> 'Huldine'
	[<i>Viticella</i> Group]
	² <i>Taxus baccata</i> 'Summergold'
	³ <i>Heuchera</i> 'Pewter Moon'

¹ = ingedeeld in cultivargroep;

² = ingedeeld in botanische soort;

³ = alleen ingedeeld in geslacht

Over namen gesproken

In het huidige systeem van naamgeving, zoals dat in 1753 is voorgesteld door Linnaeus, wordt met een plantennaam ook informatie gegeven over de verwantschap van de betreffende plant met andere planten. Met een plantennaam kun je dus over die plant communiceren (bestellen, ver-

kopen, etc.) en er wordt al duidelijk hoe die plant er ongeveer uit ziet. Door bijvoorbeeld een bepaalde plant *Lavandula angustifolia* 'Martha Roderick' te noemen in plaats van alleen maar 'Martha Roderick' heb je zonder de plant ooit gezien te hebben toch al een aardig beeld van wat voor plant het is: het is dus een zonminnend dwergheestertje met kleine geurende blaadjes en kleine lipbloempjes, etc. (hierbij aangenomen dat bekend is hoe *Lavandula (angustifolia)* eruit ziet). Dit is dus een groot voordeel van het systeem. Bovendien is dit systeem internationaal in gebruik, waardoor de plantennamen in alle landen hetzelfde zijn. Een groot nadeel is echter dat veranderende inzichten in de verwantschappen van of binnen een bepaalde plantengroep invloed kunnen hebben op de naam. Stel dat de praktijk los van de wetenschap het besluit zou nemen om de Latijnse namen van alle handelsgewassen vast te zetten, dan zou er een steeds grotere kloof tussen wetenschap en praktijk komen. Kwekers kunnen dan in de toekomst steeds minder profiteren van de informatie die wetenschappers over de planten verzamelen.

Recente ontwikkelingen

In tegenstelling tot de botanische code, die al een aantal decennia vrij stabiel is, ondergaat de cultuurplantencode momenteel een aantal fundamentele veranderingen. Dit werd duidelijk tijdens het symposium van de 'International Code of Nomenclature for Cultivated Plants' in de zomer van 1998 in Edinburgh. Hierbij werd een groot aantal lezingen en discussies gehouden over onderwerpen rondom de taxonomie van cultuurplanten. De vier belangrijkste (discussie)punten hieruit zijn:

- Bij steeds meer gewassen worden cultivars ingedeeld in cultivargroepen, in plaats van in soorten of soorthybriden. Dit is in het belang van de gebruikers omdat cultivarnamen hierdoor minder onderhevig zijn aan veranderingen. De oorzaak van veel naamsveranderingen is het veranderen van inzichten in de verwantschappen van botanische soorten. Door deze namen niet een onderdeel van de cultivarnaam te maken, worden cultivarnamen stabiel. Cultivars kunnen dan worden ondergebracht in cultivargroepen, welke gebaseerd zijn op kenmerken die voor gebruikers van belang zijn.
- Handelsaanduidingen (incl. merknamen) kunnen nooit worden gebruikt als wetenschappelijke

namen en/of als vervanging van cultivarnamen. Door een aantal gebruikersgroepen (o.a. rozenkwekers en zaadhandelaren) wordt hiervoor echter wel op aangedrongen. Vanuit de wetenschappelijke hoek geeft dit onoverkomelijke bezwaren, omdat handelsaanduidingen niet persé de identiteit van één specifiek gewas aangeven. Handelsaanduidingen (incl. merknamen) kunnen bijvoorbeeld voor verschillende gewassen (cultivars) tegelijk gebruikt worden.

- Ondanks het feit dat de twee codes alomtegenwoordig worden als de standaard voor de naamgeving van planten, wijken sommige instanties hier toch op sommige punten van af. Zo blijken de richtlijnen over cultivarnamen in het UPOV-verdrag (dat zorgt voor wettelijke basis van kwekersrecht) niet 100% hetzelfde als die van de cultuurplantencode. Ook bij bijvoorbeeld de American Rose Society en Fleuroselect worden enigszins afwijkende normen gehanteerd. Dit is uiteraard schadelijk voor de uniformiteit en stabiliteit van plantennamen. Daarom is het noodzakelijk dat ook zij de code volledig volgen en dat door de diverse partijen concessies gedaan moeten worden. Door de verschillende partijen is de intentie gegeven hier hard aan te zullen werken.
- Het is te verwachten dat in de nabije toekomst problemen ontstaan in de naamgeving van genetisch gemanipuleerde gewassen. Hierbij worden door middel van DNA-transplantatie, eigenschappen van het ene gewas naar het andere overgebracht. Dit kunnen ook verwante gewassen zijn, zoals bijvoorbeeld een roos en een eik. De tot nu toe, middels deze techniek, verkregen gewassen zijn uiterlijk nog niet erg afwijkend van de "moederplant", maar dit kan in de toekomst wel anders worden. De vraag is dan hoe daar wat betreft de naamgeving mee om te gaan. Wordt automatisch de geslachtsnaam van de moederplant aangehouden of moet een nieuwe geslachtsnaam worden gemaakt? Moeten deze genetisch gemanipuleerde gewassen herkenbaar zijn (bv. middels GM-teken). Hierover zal in de volgende uitgave van de cultuurplantencode de duidelijkheid moeten komen.

Oorzaken van naamsveranderingen

(1) Verkeerde identificaties

Soms worden planten onder een verkeerde naam in de handel gebracht vanwege een verkeerde identificatie. Dit kan zijn doordat de hande-

laar/kweker zelf de plant voor een andere plant aanziet of dat hij de plant elders onder de verkeerde naam gekregen heeft. Het is hierbij dus feitelijk niet de naam die fout is, maar de plant en de naam corresponderen niet met elkaar.

Voorbeelden:

- In 1995 verscheen op de Nederlandse markt een plant onder de naam *Monarda austromontana*, dit blijkt een *Agastache* te zijn.
- Jarenlang is een berk, die steeds vegetatief vermeerderd werd, onder naam *Betula costata* in cultuur geweest. Toen echter de echte *B. costata* uit Korea werd ingevoerd bleek de eerste tot de vormenrijke soort *B. ermanii* te behoren. De plant is toen omgedoopt tot *B. ermanii* 'Blush'.

(2) Niet in overeenstemming met de internationale regels

De naamgeving moet in overeenstemming zijn met de internationale regels van de botanische code en de cultuurplantencode. Het komt voor dat een naamgever (taxonoom, veredelaar, kweker) zich bij het geven van een nieuwe naam niet aan de regels houdt. De plantennaam moet dan aangepast worden. Daarnaast komt het voor dat door verandering van de regels van een code (met terugwerkende kracht), ook plantennamen moeten veranderen.

Voorbeelden:

- Een cultivarnaam mocht eerst naar alle moderne talen vertaald worden. Nu geldt alleen de oorspronkelijke naam. Dus de Franse cultivar *Hibiscus syriacus* 'Oiseau Bleu' is de juiste naam en de Engelse vertaling *H. syriacus* 'Blue Bird' is niet meer in overeenstemming met de cultuurplantencode.
- *Tilia cordata* 'Erecta' is niet in overeenstemming met de cultuurplantencode, omdat de cultivaraanduiding een Latijnse benaming van na 1959 is. Vanaf dat jaar moeten alle cultivaraanduidingen in een moderne taal gegeven worden. *T. cordata* 'Böhlje' is daarom de correcte cultivarnaam.
- *Rosa* Swany is geen correcte wetenschappelijke naam. Swany is een handelsaanduiding of merknaam, welke door de cultuurplantencode niet erkend worden. *Rosa* 'Meiburenac' is wel een officiële naam. Voor deze cultivar kan Swany eventueel gebruikt worden als handelsaanduiding. Indien een handelsaanduiding gebruikt wordt dan moet dit gepaard gaan met de cultivarnaam, omdat anders de identiteit niet gewaarborgd is. De aanbevolen schrijfwijze is dan: *Rosa* 'Meiburenac' SWANY.

(3) Veranderde taxonomische inzichten

Dit is de meest voorkomende oorzaak van naamsveranderingen. Als de inzichten in de verwantschappen van of binnen een bepaalde plantengroep veranderen, heeft dit vaak invloed op de naam van de betreffende planten. Een geslacht kan bijvoorbeeld worden opgesplitst in twee of meer geslachten of twee soorten blijken toch tot dezelfde soort te behoren. Nieuwe inzichten kunnen ontstaan doordat bijvoorbeeld nieuwe technieken ter beschikking komen om verwantschappen tussen planten te bepalen, bijvoorbeeld door DNA-technieken. Bovendien kunnen voorgaande studies erg beperkt zijn geweest vanwege de hoeveelheid beschikbare tijd en/of de hoeveelheid bestudeerd materiaal. De flora van vele delen van de wereld is nog steeds niet voldoende bestudeerd om tot een betrouwbare stabiele classificatie te komen. Ook komt het voor dat taxonomische inzichten tussen individuele taxonomen verschillen.

Voorbeelden:

- *Cedrus atlantica* en *Cedrus libani* blijken dezelfde soort. Door het bestuderen van meer materiaal dan voorheen komt naar voren dat er geen afzonderlijke soorten te onderscheiden zijn, maar dat het één variabele soort betreft. Er is dus nu één soort, namelijk *Cedrus libani*. De cultivar *C. atlantica* 'Glauc' wordt dan bijvoorbeeld *C. libani* 'Glauc'. (Farjon volgt dit in zijn door Kew gepubliceerde index overigens (nog) niet. Het is dus tevens een goed voorbeeld van onenigheid tussen taxonomen.)
- Binnen het geslacht *Chrysanthemum* blijkt met name door chromosoomstudies, de variatie in kenmerken dermate groot en daarmee de verwantschap tussen een aantal soorten dermate ver dat opsplitsing van het geslacht in een aantal deelgeslachten (onder andere *Tanacetum*, *Dendranthema* en *Leucanthemum*) voorgesteld en inmiddels algemeen geaccepteerd is. N.a.v. deze opvatting is de soort *Chrysanthemum indicum* inmiddels geconserveerd. Dat wil zeggen dat alles wat *Dendranthema* zou moeten heten toch *Chrysanthemum* kan blijven. Voor de naamlijst van vasteplanten zeer ongelukkig, want hierin was in 1995 *Dendranthema* al opgen.
- De soort *Sophora japonica* bleek, uit een taxonomische studie van het geslacht *Sophora*, ten onrechte in het geslacht *Sophora* geplaatst te zijn. Bij nader inzien bleek ze ook zeer afwijkend in eigenschappen, met name het aantal chromosomen en het ontbreken van symbiose met stikstofbindingbacteriën. De juiste naam

voor de honingboom is nu *Styphnolobium japonicum* en deze zal dus te zijner tijd moeten worden doorgevoerd.

Naamsveranderingen niet altijd te voorkomen

Momenteel wordt er in de cultuurplantencode hard aan gewerkt om de invloed van nieuwe taxonomische inzichten minder van invloed te laten zijn op cultivarnamen. Hierbij wordt de cultivargroep opgevoerd als mogelijke vervanging van de soort of soorthybride, bij het indelen van cultivars.

Zowel in de botanische als in de cultuurplantencode is het mogelijk om namen die niet correct blijken te zijn, maar wel veel gebruikt worden, vast te leggen. Hierbij wordt een feitelijk foutieve naam als de juiste beschouwd. Dit kan pijnlijke veranderingen voorkomen.

Kwekers of veredelaars die nieuwe gewassen op de markt brengen moeten zich goed op de hoogte stellen van wat wel en niet mag bij het geven van een nieuwe naam. Voor boomkwekerijgewassen kan het Boomteeltpraktijkonderzoek (BPO) hierbij adviseren. Dit voorkomt dat foutieve namen worden gegeven die later weer teruggedraaid moeten worden. In dit verband gaat op korte termijn ook het recent opgericht Nationaal Depot Siergewassen een belangrijke rol spelen. Hierin vindt naast een goede controle van de naam ook een registratie van het gewas plaats (kenmerken, herkomst, beeldmateriaal, etc.)

Met een beetje inspanning kan het aantal veranderingen beperkt worden. Volledige stabiliteit is helaas een illusie. Fouten, zoals verkeerde identificaties, worden soms gemaakt en moeten later hersteld worden. Elk systeem heeft voor- en nadelen. Met de keus van het nomenclatuursysteem van Linnaeus en de aanpassingen hierop zullen ook de regels gevolgd moeten worden, anders ontstaat een chaos.

Omgaan met naamsveranderingen

Naamsveranderingen zullen nooit helemaal uitgebannen kunnen worden. Wetenschappers zullen zich terdege bewust moeten zijn van de consequenties van naamsveranderingen voor de praktijk. Bij de gebruikers moeten naamsveranderingen geaccepteerd worden. Zij doen er goed aan om hun systemen en/of bedrijfsvoering zodanig flexibel in te richten dat naamsveranderingen zo min mogelijk problemen geven. In het algemeen geldt dat systemen (catalogi, plantenschappen, levende plantencollecties, dia-

archief, etc.) die alfabetisch op plantennaam zijn gesorteerd erg gevoelig zijn voor naamsveranderingen. Ook bijvoorbeeld handelscodes die zijn ontleend aan de plantennaam moeten vaak worden aangepast als de plantennaam verandert. De huidige automatisering maakt dat naamsveranderingen gemakkelijker verwerkt kunnen worden.

Praktische tips over omgaan met naamsverandering:

- Richt systemen zoals verkoopschappen, levende plantencollecties, dia-archief, etc., zodanig in dat planten gemakkelijk verplaatst kunnen worden. Een andere mogelijkheid is om de planten niet volledig alfabetisch op naam, maar bijvoorbeeld alleen op geslachtsnaam te sorteren.
- Gebruik software die automatisch kan alfabetiseren op naam.
- Gebruik handelscodes die niet ontleend zijn aan de naam (bv. cijfercodes). Indien toch gekozen wordt voor gebruik van lettercodes (ontleend aan de naam), zorg dan dat de codes zoveel mogelijk automatisch aangebracht en/of veranderd kunnen worden.
- De soortaanduiding is het meest gevoelig voor naamsveranderingen. (bv. *atlantica* in de naam *Cedrus atlantica* 'Glauc'). Deze zou bij het alfabetisch sorteren of bij het samenstellen van de handelscode genegeerd kunnen worden. Alleen de geslachtsnaam en cultivaraanduiding worden dan gebruikt.
- Vermeld in verkooplijsten en catalogi de oude namen nog als synoniemen, met de verwijzing naar de juiste naam; dit voorkomt het mislopen van orders.
- Gebruik zo weinig mogelijk handelsaanduidingen (en merknamen) voor cultivars; ze zorgen voor veel verwarring met de cultivarnamen.
- Als u toch een handelsaanduiding wilt gebruiken, gebruik deze dan naast de cultivarnaam. Schrijf handelsaanduidingen altijd zonder enkele aanhalingstekens en cultivarnamen met enkele aanhalingstekens.
- Als u zelf een nieuwe cultivar doopt, houd u dan aan de naamgevingsregels.

De cultivar, de basale eenheid van cultuurplanten

Wat is een cultivar?

Een cultivar (of ras) is een plant(groep) die door mensen voor een bepaald gebruik is geselecteerd

vanwege bepaalde aantrekkelijke eigenschappen. Dit kan zijn vanwege een goede smaak en opbrengst voor gebruik als groente of vanwege de aantrekkelijke bloemkleur voor gebruik als tuinplant. Een bepaalde cultivar moet zich duidelijk onderscheiden van andere cultivars van het gewas en moet uniform zijn. Bovendien moet een cultivar na vermeerdering de typerende eigenschappen behouden. De vermeerdering is afhankelijk van de cultivar vegetatief (bv. stekken, afleggen, enten) of generatief (zaaien). De herkomst kan verschillend zijn, bijvoorbeeld een spontane zaailing in de tuin, een selectie uit een kruising, een mutatie (sport), een zaadselectie (F1-hybride, lijn) of een ent-bastaard.

Schrijfwijze van een cultivarnaam

Een cultivarnaam bestaat altijd uit de geslachtsnaam en een cultivaraanduiding (bv. *Clematis* 'Rouge Cardinal'). Vaak worden ook de soortaanduiding of een cultivargroep-aanduiding gebruikt (bv. *Lavandula angustifolia* 'Munstead' of *Iris* 'Harbor Blue' [Germanica Group]).

De cultivaraanduiding is het belangrijkste en tevens nieuw te bedenken onderdeel van de cultivarnaam. Deze cultivaraanduiding wordt geplaatst tussen enkelvoudige, hooggeplaatste aanhalingstekens en ze begint met een hoofdletter. In tabel 1 staat een overzicht van het gebruik en de schrijfwijze van de verschillende onderdelen van een cultivarnaam

Schrijfwijze en gebruik van de verschillende onderdelen van de cultivarnaam

Onderdeel	gebruik	eerste letter	weergave	extra	voorbeeld
Geslacht	verplicht	hoofdletter	(liefst) cursief		<i>Rhododendron</i>
Soort	vrij	kleine letter	(liefst) cursief		<i>album</i>
aanduiding					
Cultivar	verplicht	hoofdletter	recht	tussen enkelvoudige hoge aanhalingstekens	'Rouge Cardinal'
aanduiding					
Cultivar	vrij	hoofdletter	recht	tussen kromme of rechte haakjes	[Germanica Group]
groep-aanduiding					

De belangrijkste regels voor nieuwe cultivaraanduidingen

Voor een nieuwe cultivar moet dus een nieuwe naam (cultivaraanduiding) worden bedacht. Hiervoor worden in de cultuurplantencode een aantal regels gegeven.

De nieuwe cultivaraanduiding:

- moet uniek zijn binnen het betreffende gewas (= meestal geslacht). Ook oude namen van niet meer gekweekte cultivars mogen niet hergebruikt worden (tenzij de internationale registratie autoriteit toestemming hiervoor geeft).
- mag niet te veel lijken op een andere cultivarnaam van dat gewas. De nieuwe naam *Erica cinerea* 'White Perfect' mag bijvoorbeeld niet gegeven worden omdat *Erica x darleyensis* 'White Perfection' al bestaat. De regel geldt vanaf 1996.
- moet in een moderne taal worden gegeven (bv. Nederlands, Engels, Duits, Frans, Zweeds, etc.). Deze regel geldt vanaf 1959.
- mag niet bestaan uit meer dan 10 lettergrepen en/of meer dan 30 letters of karakters; deze regel geldt vanaf 1996.
- mag niet bestaan uit alleen maar een beschrijvend woord (bijvoeglijk naamwoord). De cultivaraanduidingen 'White', 'Large', 'Large White', 'Behaard', etc. zijn niet toegestaan. Dergelijke woorden moeten tenminste worden gecombineerd met een zelfstandig naamwoord ('White Gem', 'Large Candle' en 'Dubbele Reus' mogen wel).
- mag niet bestaan uit de Latijnse of populaire naam van een ander geslacht of soort. De namen *Philadelphus* 'Camellia', *Erica arborescens* 'Heather' en *Rhododendron* 'Esdoorn' mogen niet gegeven worden. De naam *Rhododendron* 'Erica Terpstra' mag overigens wel gegeven worden omdat hier het woord *Erica* een andere betekenis heeft dan het bekende heidegeslacht.
- mag een aantal woorden niet bevatten; zo mogen vanaf 1959 niet gebruikt worden de woorden 'variety' en 'form'. Vanaf 1996 mogen niet gebruikt worden de woorden 'cross', 'hybrid', 'grex', 'group', 'maintenance', 'mutant', 'seedling', 'selection', 'sport', 'strain', 'improved' en 'transformed'. Ook het

meervoud of de vertalingen van deze woorden mogen niet gebruikt worden in de cultivaraanduiding.

- mag (vanaf 1996) geen woorden bevatten die de voordelen/kenmerken van een cultivar te veel overdrijven of die door introductie van andere cultivars mogelijk inhoudelijk niet meer kloppen. Cultivaraanduidingen als 'Earliest of All', 'Latest and Longest' en 'Donkerste van Alle' mogen niet gegeven worden.
- mag (vanaf 1996) geen leestekens bevatten, behalve een: enkelvoudig aanhalingsteken ('), komma (,), enkelvoudig uitroepeteken (!), koppelstreepje (-) en een punt (.). De cultivaraanduidingen 'Oh Boy!', 'Jeanne d'Arc' en 'Hidde-Hi' mogen wel gegeven worden, maar een cultivaraanduiding als 'Waarom ik?' mag niet gegeven worden.

Registratie van een nieuwe cultivar(naam)

Bij het in omgang brengen van een nieuwe cultivar is het raadzaam om de naam te laten registreren. Dit geeft onder andere een goede controle op de juistheid van de naam en de publicatie. Tevens kan hiermee de identiteit van de nieuwe cultivar worden vastgelegd. In veel landen is registratie voor bepaalde verhandelde gewassen wettelijk verplicht. Voor een groot aantal gewassen bestaan er zogenaamde internationale registratie autoriteiten (IRA). Deze zijn echter voor de Nederlandse boomkwekers en veredelaars in het algemeen niet erg toegankelijk. Ook de Nederlandse registratiestructuur voor boomkwekerijgewassen is voor veel kwekers onduidelijk omdat deze tot nu toe erg versnipperd is. Het Boomteeltpraktijkonderzoek in Boskoop registreert namen van boomkwekerijgewassen (naamlijsten), de NAKTuinbouw registreert fruitgewassen, de Vaste Keuringscommissie (VKC) in Aalsmeer registreert bloemisterijgewassen, de Koninklijke Vereniging voor Boskoopse Culturen (KVBC) in Boskoop keurt en beschrijft nieuwigheden en de Raad voor het Kwekersrecht Wageningen registreert kwekersrechtelijk beschermde planten.

Momenteel wordt door de stichting Nationaal Depot Siergewassen (NDS) hard gewerkt aan PlantScope, een grote database met gegevens van alle Nederlandse sierteeltproducten (bollen, bloemisterij en boomkwekerij). Hierbij komen de gegevens van de verschillende organisaties in één systeem. Daarbij zal op korte termijn een heldere procedure komen voor registratie van nieuwe (Nederlandse) boomkwekerijproducten. Het moet dan voor een kweker of veredelingsbedrijf

met een nieuw gewas duidelijk zijn waar die naar toe moet gaan om het te laten registreren en welke gegevens daarbij worden opgenomen.

Publicatie van een nieuwe cultivar(naam)

Een nieuwe cultivarnaam wordt pas geaccepteerd als deze ergens geldig is gepubliceerd. Hierbij moet de correcte cultivarnaam worden vermeld, voorzien van tenminste een korte beschrijving, waarin de belangrijkste typerende kenmerken zijn opgenomen. Publicatie van een nieuwe cultivar(naam) in Nederland kan bijvoorbeeld plaatsvinden in één van de vakbladen, Dendroflora of in een gedateerde kwekerscatalogus.

Tips voor nieuwe cultivarnamen

- Beschrijvende woorden voor kleur, vorm en aantrekkelijke tijd van het jaar zijn altijd handig, bijvoorbeeld 'Blue Carpet', 'Green Pillar' of 'Summer Beauty'. Dergelijke namen worden veel gebruikt, dus controleer extra of de naam niet al bestaat.
- Let op waar de planten verkocht gaan worden en geef een naam die in alle landen uitgesproken en goed geschreven kan worden. *Phlox* 'Kraftprotz' en *Taxus* × *media* 'Krzysztof' zullen buiten (resp.) Duitsland en Polen moeilijk te verkopen zijn.
- Let op dat er (voor andere landen) geen verkeerde associaties of dubbelzinnige combinaties ontstaan, zoals 'Dik's Weeping' (dit staat in Engeland voor slap mannelijk geslachtsdeel). De cultivar *Nepeta* × *faassenii* 'Walker's Low' is genoemd naar een Britse tuin. Daarbij is de plant echter hoger dan zijn broertje *Nepeta* × *faassenii* 'Six Hill's Giant'.
- Wees voorzichtig met vernoemingen naar personen. Titels of achternamen van mensen kunnen veranderen. Recent heeft een chrysantenkweker de kwekersrecht aanvraag voor zijn ras *Dendranthema* 'Royal Emily' teruggetrokken. Hij was toch iets te voorbarig.
- Laat u vooral inspireren door mooie gezegden en fantasierijke namen die worden gebruikt in titels van liedjes, parfummerken en kleuraanduidingen. Namen als 'Brazen Hussy' (brutaal nest) of 'Nachbar's Neid' (de buurman zijn ogen uitsteken) zijn echter alleen leuk in de originele taal.

Bescherming van planten en namen

Beschermen van een nieuwe plant (kwekersrecht)

Een nieuwe cultivar kan worden beschermd door

er kwekersrecht op aan te vragen. Hiermee mag voor het gebied waarin het kwekersrecht geldt (bv. Nederland of Europa) niemand de plant vermeerderen zonder toestemming van de eigenaar van dat gewas. Per gekweekte plant ontvangt de eigenaar een bepaalde vergoeding. Hierbij moet altijd afgewogen worden of de baten wel hoger zullen zijn dan de kosten. Voor gewassen die niet in grote aantallen verkocht (gaan) worden, is het kwekersrecht vaak niet rendabel.

Beschermen van een nieuwe naam (merkenrecht)

Een nieuwe naam kan worden beschermd door merkenrecht op het woord of de woordcombinatie van naam te krijgen. Hiermee mag deze naam alleen met toestemming van de eigenaar worden gebruikt. Deze beschermde naam kan voor allerlei producten en productgroepen worden gebruikt. Het is dan ook niet zo dat de plant die het merk draagt, beschermd is. Deze mag zonder toestemming vermeerderd en verhandeld worden onder de cultivarnaam (mits hiervoor geen kwekersrecht geldt).

Veel verwarring bij merknamen

In de boomkwekerijsector (met name bij rozen) worden merknamen vaak gebruikt alsof het cultivarnamen zijn. Dit is oneigenlijk omdat de merknamen niet garant staan voor de identiteit van de plant. Één merknaam kan bijvoorbeeld aan meerdere rozen gegeven worden. Als merknamen worden gebruikt voor een plant, moet dit altijd in combinatie met de cultivarnaam. Elke cultivar heeft immers een cultivarnaam die de identiteit van die plant aangeeft. Deze cultivarnaam is volgens de Nederlandse wet onderdeel van het publieke domein en mag daarom niet hetzelfde zijn als de merknaam.

Een cultivaraanduiding mag dus in Nederland niet worden geregistreerd als merk. Helaas verrichten merkenbureaus geen inspanning om niet-wettelijke registers en overige relevante publicaties van rasbenamingen te controleren. Hiermee verzaken zij hun taak en schrijven merken in, die feitelijk soort aanduidingen zijn. Dit is in directe tegenspraak met de merkenwet. Overigens gelden voor andere (Europese landen) andere merkenwetten; ook dit kan verwarring geven.

Er wordt in praktijk regelmatig een ®-teken achter een merkenrechtelijk beschermde naam gezet. Het wordt ook nogal eens gebruikt om kwekersrechtelijke bescherming van de plant aan te geven. Bovendien wordt het teken gebruikt om bescherming te suggereren terwijl

deze er helemaal niet is. Dit kan en mag allemaal omdat zowel de Nederlandse wet als de wetten van vele andere Europese landen gebruik van dit teken niet verplichten. Het is een gewoonte die is overgenomen van de Verenigde Staten. Omdat gebruik van het ®-teken niet eenduidig is, geen wettelijke status heeft en er dus ook geen sancties op oneigenlijk gebruik kunnen worden gelegd, heeft het gebruik ervan weinig nut.

Soms worden ook extra handelsnamen gegeven die geen merkenrechtelijke bescherming hebben. Deze zogenaamde handelsaanduidingen hebben geen enkele status, ze staan niet garant voor de identiteit van de plant en ze genieten geen bescherming, waardoor ze ook niet als kwaliteitsaanduiding kunnen worden gebruikt.

Merknaam als kwaliteitsonderscheiding

Een voorbeeld van correct en zinvol gebruik van een merknaam in de boomkwekerij is het merk HOVARIA, dat wordt gebruikt om een aantal verschillende cultivars van *Hydrangea macrophylla* aan te duiden (o.a. 'Hobella' en 'Homigo'). Het merk wordt hier niet gebruikt als vervanging van de cultivaraanduiding, maar als kwaliteits- en herkomstaanduiding naast de cultivarnaam. Op deze manier wordt in de bloemisterij ook het merk SURFINIA voor een aantal *Petunia*-cultivars gebruikt. In Denemarken is het merk DAFO in gebruik als kwaliteitsonderscheiding voor cultivars van uiteenlopende gewassen (bv. *Mahonia aquifolium* 'Maqu' DAFO en *Deutzia crenata* 'Dippon' DAFO). Het merk DAFO staat voor een goede en gezonde tuin- en plantsoenplant. Het is dus een soort keurmerk.

Literatuur

ANDREWS, S., LESLIE, A. & ALEXANDER, C. : Taxonomy of cultivated plants, Third international symposium - proceedings of the meeting held in Edinburgh, Scotland, 20-26 July 1998, Royal Botanic Gardens Kew, 1999

ANDREWS, S.: Why plants change their names - brochure, Royal Botanic Gardens Kew, ca. 1996
GREUTER, W., E.A.: International Code of Botanical Nomenclature - adopted by the Fifteenth International Botanical Congress, Yokohama, August-September 1993, Koeltz Scientific Books, Königstein, Germany, 1994

HOFFMAN, M.H.A.: Een nieuwe plant, een nieuwe naam: wat kan wel en niet? - De Boomkwekerij 11de jaargang, nr. 45, p. 14-15, 1998

HOFFMAN, M.H.A.: Het hoe en waarom van het veranderen van plantennamen - De Boomkwekerij 11de jaargang, nr. 44, p. 26-27, 1998

HOFFMAN, M.H.A.: Over naamgeving van planten raken wetenschap en praktijk nooit uitgesproken - De Boomkwekerij 11de jaargang, nr. 43, p. 20-21, 1998

TREHANE, P., E.A.: International Code of Nomenclature for Cultivated Plants - Quarterjack Publishing, Wimborne, UK, 1995

Ir M.H.A. (Marco) Hoffman

sortimentsonderzoeker/taxonom bij het Boomteeltpraktijkonderzoek te Boskoop.

Summary

The naming of plants is continuously developing. In this article a review is given and the most recent developments are mentioned.

International rules

Correct and stable nomenclature for plants is governed by two international codes: The botanical code deals with the nomenclature of wild plants and the cultivated plant code deals with the nomenclature of cultivated plants. In this chapter the science of plant taxonomy, specially the taxonomy of cultivated plants, is explained.

Recent developments

The cultivated plant code is going through some fundamental changes. More and more cultivars are being classified in cultivar groups instead of being assigned to species. Clear rules for this are being made. The difference between trade-names and cultivar-names is not clear in practice. This is unsatisfactory, because the differences are fundamental. Some organisations are deviating (if only slightly) from the codes. The ultimate goal is uniformity.

Reasons for changing plant names

There are three main reasons for changing names of plants: (1) as a result of wrong identifications, (2) they are not in correspondence with the international rules, (3) a changed taxonomical view. These three reasons are explained and some practical tips for dealing with changes of names are given.

The cultivar, the basal unit of cultivated plants. A cultivar is a plant(group) with certain desired characteristics, which is distinct from other cultivars, is uniform and is stable after propagation. The cultivar-designation is given with a capital initial and is placed in single quotes. In this chapter some examples of the rules for correct cultivar-designations are given. Advice for regi-

stration and publication of cultivar-names are also given.

Protection of plants and names

The cultivar and also a tradename can be protected. Protection of a cultivar can be gained by plant protection rights, whilst protection of a name can be had by trademark rights. In the Netherlands cultivar-designations can not be protected, so a protected trademark must be another name than the cultivar-designation. In practice there is a lot of confusion over this matter.

Zusammenfassung

Die Wissenschaft der Pflanzennamen ändert sich kontinuierlich. In diesem Artikel wird eine Übersicht darüber gegeben.

Internationale regeln

Die Benennung der Wild- und Kulturpflanzen mit wissenschaftlichen Namen wird international geregelt. Es gibt zwei Codes; den Code für Wildpflanzen und den Code für Kulturpflanzen, die komplettierend die Namen der Sorten regelt.

Neue Entwicklungen

Der Code für Kulturpflanzen ändert sich momentan grundlegend. Immer öfter werden Sorten in Sortengruppen eingeteilt. Die Regeln hierfür entwickeln sich immer weiter. Weiterhin droht der Unterschied zwischen Marken- und Sortennamen in der Praxis immer undeutlicher zu werden. Das ist gefährlich, denn es bestehen grundlegende Unterschiede.

Ursachen der Namensänderung

Es gibt drei wichtige Gründe für eine Namensänderung: (1) falsche Identifizierung, (2) nicht übereinstimmend mit den internationalen Regeln und (3) geänderte Ansichten über die Taxonomie.

Die Sorte

Die Sorte ist ein durch Menschen selektierte Pflanze(gruppe), mit gewissen Merkmalen. Eine Sorte muß sich deutlich unterscheiden von anderen Sorten, muß uniform sein und stabile Nachkommen erzeugen.

Sorten- und Namensschutz

In den Niederlanden sind Züchterschutz und Markenschutz zweierlei. Ein Cultivarnamen kann nicht geschützt werden, dazu ist ein Markenname unerlässlich. Das führt also in den Niederlanden des öfters zur Verwirrung.